

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Ustavosodna presoja o razmejitvi totalitarnega sistema in svobodne demokratične družbe temelječe na človekovem dostojanstvu
Lovro Šturm

Article information:

To cite this document:

Šturm, L. (2018). Ustavosodna presoja o razmejitvi totalitarnega sistema in svobodne demokratične družbe temelječe na človekovem dostojanstvu, Dignitas, št. 53/54, str. 12-24.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/53/54-2>

Created on: 07. 12. 2018

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Ustavosodna presoja o razmejitvi totalitarnega sistema in svobodne demokratične družbe, temelječe na človekovem dostojanstvu

Prof. dr. Lovro Šturm

1. Opredelitve Ustavnega sodišča do kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin v obdobju 1945–1990 v Sloveniji

Imanentna naloga ustavnosodne presoje je, da se, kadar je za to podana smiselna povezava s predmetom presoje, opredeljuje tudi do zgodovinsko izkazanih kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, do katerih je prihajalo v minulem totalitarnem sistemu. Seveda mora biti. Tako se je npr. nemško Zvezno Ustavno sodišče več kot desetletje po koncu nacionalsocialističnega totalitarnega sistema izrekalo o njegovih značilnostih in opredeljevalo njegovo nezdružljivost s sistemom svobodne demokratične družbene ureditve. Podobno je ravnalo tudi portugalsko, italijansko, madžarsko, bolgarsko, češko in slovaško ustavno sodišče. Vloga ustavnega sodstva v novih demokracijah je nepogrešljiv sestavni del procesa pri preoblikovanju posttotalitarnega družbenega reda v sistem ustavne demokracije s svobodno demokratično družbo.¹

V ustavnopravnem pogledu pomeni pomemben mejnik sprejem ustavnih listin v Republiki Sloveniji v letu 1991. Preambula Ustave RS izhaja iz Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS z dne 25. 6. 1991, ki v svoji preambuli ugotavlja, da nekdanja Socialistična federativna republika Jugoslavija ni delovala kot pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človeko-

¹ Glej Jochen Abr. Frowein – Thilo Marauhn (Hrsg.), *Grundfragen der Verfassungsgerichtsbarkeit in Mittel- und Osteuropa*, Springer, 1998, str. 3, 5 in nasl.; glej tudi Gašper Dovžan – Urška Tekavec, *Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave*, Dignitas, 11–12, Ljubljana 2001, mednaslov: *Vloga Sveta Evrope in ustavnega sodstva*, str. 40–59;

med novejšimi odločitvami naddržavnih sodišč glej npr. sodbo Velikega senata ESČP 36376/04 v zadevi Kononov proti Latviji z dne 17. 5. 2010 in sodbo Sodišča EU v zadevi T-232-10 z dne 20. 9. 2011.

ve pravice. Ob upoštevanju tega historičnega dejstva in izhajajoč iz svojega temeljnega poslanstva, postavlja preambula Ustave na prvo mesto svobodno demokratično ustavno ureditev, ki zagotavlja temeljne človekove pravice in svoboščine. V ospredje postavlja človekovo dostojanstvo in njegovo duhovno, politično in gospodarsko svobodo.

Ustavno sodišče (v nadaljevanju: US) se je v devetdesetih letih 20. stoletja ob reševanju posameznih primerov do nekdanjega političnega sistema opredelilo v številnih pomembnih odločitvah.² Razloge za te opredelitve US so pogojevale bodisi navedbe samih strank v postopku ali pa potreba po utrjevanju in pojasnjevanju pojmov pravne države in svobodne demokratične družbe in s tem v zvezi po vsebinsko prepričljivi obrazložitvi odločitev US. Vsebinski in analitični prikaz omenjenih odločitev US zasledimo tudi v strokovni literaturi.³

US je poleg svoje presoje opravilo glede na lokacijo svojega sedeža tudi na simbolni ravni pomembno rehabilitacijo žrtev ko-

² OdlUS: Odločbe in sklepi Ustavnega sodišča (uradna zbirka), letniki I in nasl., Nova revija, Ljubljana, 1992 in nasl.:

- OdlUS I, 102, Ur. l. RS, 61/92, U-I-69/92 - Peter Urbanc in dr.;
- OdlUS III, 33, Ur. l. RS, 23/94, U-I-6/93 - Javni tožilec RS (Uredba o vojaških sodiščih);
- OdlUS III, 123, Ur. l. RS, 73/94, U-I-172/94 - Vrhovno sodišče (zadeva Petan);
- OdlUS IV, 20, Ur. l. RS, 18/95, U-I-158/94 - Poslanci Državnega zbora;
- OdlUS IV, 54, Ur. l. RS, 41/95, U-I-344/94 - Sergij V. Majhen;
- OdlUS V, 31, Ur. l. RS, 24/96, U-I-67/94 - Javni tožilec RS (Zakon o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže);
- OdlUS V, 174, Ur. l. RS, 1/97, U-I-107/96 - Rimskokatoliška škofija Maribor in dr. (moratorijska odločba);
- OdlUS V, 184, (Up-84/94 z dne 11/07-1996 - B. P., L. v. Vrhovno sodišče RS;
- OdlUS VI, 43, Ur. l. RS, 23/97, U-I-23/93 - Aleksander Weingerl;
- OdlUS VI, 69, Ur. l. RS, 34/97, U-I-121/97 - Državni zbor RS, ločeno mnenje sodnika dr. Šturma;
- OdlUS VI, 158, Ur. l. RS, 5/98, U-I-25/95 - Dr. Miha Brejc in dr. (Zakon o kazenskem postopku - policijsko prisluškovanje);
- OdlUS VII, 47, Ur. l. RS, 29/98, U-I-249/96 - Generalni državni tožilec in dr. (Zakon o konfiskaciji premoženja in izvrševanju konfiskacije);
- OdlUS VII, 98, Ur. l. RS, 13/98, Up- 301/96 - Istrski demokratični zbor (Zakon o političnih strankah - registracija politične stranke);
- OdlUS VII, 150, Ur. l. RS, 56/98, U-I-60/98 z dne 16. 7. 1998 - Janez Rozman in dr. (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij);
- OdlUS VII, 176, Ur. l. RS, 76/98, U-I-248/96 z dne 30. 9. 1998 - Generalni državni tožilec (Zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast);
- OdlUS VII, 190, Ur. l. RS, št. 67/98, U-I-326/98 z dne 14. 10. 1998 - Združenje lastnikov razlaščenega premoženja in drugi, Ljubljana (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o denacionalizaciji);
- OdlUS VII, 195, Ur. l. RS, 76/98, U-I-247/96 z dne 22. 10. 1998 - Generalni državni tožilec (Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo).

³ Glej monografijo Gašper Dovžan - Urška Tekavec, Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave, Dignitas, 11-12, Ljubljana 2001, str. 1-200.

Glej tudi razpravi: Lovro Šturm, Ustavosodna presoja o množičnem in sistemskem kršenju človekovih pravic in poprava krivic: VII. dnevi javnega prava, Portorož, 4. - 6. junij 2001. Ljubljana: Inštitut za javno upravo, 2001, str. 339-359; Lovro Šturm, Pravo in nepravo po letu 1941, v: Janvit Golob et al. (ur.) Žrtve vojne in revolucije: zbornik. Državni svet RS. Ljubljana 2005, str. 100-114.

munističnega sistema v obdobju titoizma. US, ki ima sedež v Plečnikovi palači predvojne Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, je članom te zbornice, žrtvam revolucionarnega nasilja po letu 1945, dne 28. 10. 1997 svečano postavilo trajno spominsko ploščo v pritličnih prostorih sodišča na Beethovnovi ulici 10 v Ljubljani.⁴ Zaradi odrekanja svobodne podjetniške pobude, vključno z odvzemi premoženja, zaradi teptanja njihovega človekovega dostojanstva ali odvzema osebne svobode je bilo prizadetih 40 tisoč članov nekdanje Zbornice, ob upoštevanju njihovih družinskih članov več kot 150 tisoč ljudi. Zaradi ustrahovanja je takrat prišlo tudi do v javnosti zelo odmevnih smrtnih kazni, ki so bile takoj izvršene. S postavitvijo plošče v znak pietete do žrtev je bila na simbolni ravni opravljena tudi njihova popolna rehabilitacija.

Pregled najpomembnejših odločitev US začenjamo z OdlUS IV, 20, v kateri je US najprej pod 12 in 13 podalo razlago ustavnega načela delitve oblasti glede na sodobno razumevanje tega načela. US pri tem izhaja iz 16. člena francoske Deklaracije o pravicah človeka in državljana iz l. 1789, ki poudarja, da družba, v kateri nista zajamčeni varstvo pravic in delitev oblasti, nima ustave, nato pa pod 14–16 nadaljuje:

Bivši jugoslovanski in v njegovem okviru slovenski ustavni in državno institucionalni sistem v nasprotju s tem izročilom evropske pravne civilizacije ni postavljaj v ospredje človekovih pravic in ni izoblikoval jasnih pravnih omejitev državni oblasti in njemu nasilju. Zato je odpiral možnosti za arbitrarno oblast, njegova ustava pa ni bila v celoti pravni dokument v pomenu sodobne evropske pravne civilizacije /.../. Ena od bistvenih novosti veljavne slovenske ustave v primerjavi s prejšnjo je prehod od načela enotnosti na načelo delitve oblasti. To ustavno načelo naj vpliva na uravnoteženost in legitimnost nosilcev oblasti zlasti tako, da opredeljuje razmerja med državljan in vsako od vej državne oblasti ter vzajemna razmerja neodvisnosti, kontrole in sodelovanja med njimi /.../. Te ustavne vrednote ne izvirajo le iz zgodovinskih izkušenj svetovne in še posebej evropske pravne ter na demokraciji in človekovih pravicah utemeljene civilizacije ampak tudi iz posebnih slovenskih demokratičnih zgodovinskih izkušenj

⁴ Spominska plošča je vzdana na steni v niši za drugimi nihajnimi vrati levo v pritličnih prostorih pred samim stopniščem. V ploščo je vrezano naslednje besedilo: Članom zbornice za trgovino, obrt in industrijo, žrtvam revolucionarnega nasilja, ki jim je komunistična oblast po letu 1945 poteptala človekovo dostojanstvo, odrekla podjetniško pobudo, vzela osebno svobodo ali življenje – v trajen spomin – Ustavno sodišče. Spominska plošča je vpisana v uradni razvid kulturnih spomenikov.

ter izročil duhovnega in javnega nasprotovanja prejšnjemu sistemu prevlade monopolne politične partije. Zato je v zgodovinsko poslanstvo slovenske ustave vgrajen tudi njen temeljni cilj, preprečiti vsakršen poskus ponovne vzpostavitve totalitarnega sistema, medtem ko ostaja njen najpomembnejši neposredni cilj varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin vsakogar danes in tukaj.»

V OdlUS V, 174 pod 35 in OdlUS VI, 43 pod 40 US ugotavlja, da so bili vsi, ki so živeli v nekdanji državi v tedanjem komunističnem sistemu desetletja *podvrženi trajnemu in sistematičnemu ogrožanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin* in vseskozi *prikrajšani za uživanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, zlasti za svobodo izražanja, pravico do političnega združevanja, pravico do svobodne gospodarske pobude in druge pravice.*

V OdlUS I, 102 US ugotavlja, da je tedaj (po letu 1945) šlo za državo, *katere tedanja oblast je po končani vojni izvedla množične poboje bivših vojaških in takratnih političnih nasprotnikov, pravno nesprejemljive kazenske procese s smrtnimi kaznimi, nezakonite zaplembe premoženja, onemogočanje in likvidacijo političnih strank v nasprotju z lastnim pravnim redom itd., s čimer je povzročila pri prizadetih utemeljen strah za življenje v primeru bivanja v taki državi /.../. Splošno znane in že prej kratko omenjene okoliščine v takratni Jugoslaviji (popolna pravna negotovost vseh politično sumljivih oseb, vključno z življenjsko nevarnostjo; odstranjevanje političnih nasprotnikov s pseudolegalnimi postopki in z izmaličenimi pravnimi sredstvi; sistematično in brezobzirno izvajanje ustrahovanja prizadetih in podobnih represivnih ukrepov s strani tedanje politične oblasti in njenega državnega aparata ne samo na politične nasprotnike, ampak tudi na posamezne državne uradnike, posredno pa na celotno prebivalstvo) so pomenile za prizadete, da siniso upali vrnitise v domovino ali da so iz nje pobegnili.*

V OdlUS VII, 98, eni svojih najpomembnejših odločitev o svobodi političnega združevanja, US pod 12 in 13 definira demokratično družbo: *Svobodna demokratična družba je ustavna ureditev, ki ob izključitvi vsakršnega nasilja in samovolje predstavlja družbeni red pravne države na podlagi samoodločbe ljudstva glede na voljo večine ter svobodo in enakost. K temeljnim načelom takega reda je treba šteti vsaj še naslednje ključne predpostavke: spoštovanje človekovih pravic, določenih v Ustavi, pravico*

posameznika do življenja, nedotakljivost osebnostnih pravic, suverenost ljudstva, delitev oblasti, odgovornost Vlade in zakonitost delovanja izvršilne oblasti, neodvisnost sodišč, večstrankarski politični sistem in enake možnosti za vse politične stranke s pravico do oblikovanja opozicije in delovanja v njej v skladu z Ustavo. Izražene so že v V. točki Deklaracije ob neodvisnosti, ki jo je prvi demokratični parlament sprejel 25. 6. 1991 (Ur. l. RS-I, št. 1/91).

Da svobodna demokratična ureditev lahko deluje, je zagotovljeno s sistemom pravno določenih pravil ravnanja, ki so na podlagi prikazanih načel nastala v dolgem zgodovinskem razvoju v skladu z demokratičnim izročilom evropske pravne civilizacije.

Stališče US do obdobja po 9. maju 1945 je razvidno v OdlUS VII, 176. US pod 16 razmejuje dogajanja po drugi svetovni vojni v zahodni Evropi in pri nas z naslednjo obrazložitvijo:

Sojenja zaradi ravnanj zoper narodno čast so se odvijala tudi v drugih državah zahodne Evrope v času po drugi svetovni vojni. Le da je pri tem treba upoštevati, da so pridobitve protifašističnega odpora povsod po demokratični Evropi pomenile zlom totalitarne sistema in njegovega nasilja nad človekom in začetek svobodnega demokratičnega reda, ki je temeljil na evropski pravni kulturi in civilizaciji. Nove oblasti v zahodnoevropskih državah so spoštovale temelje svobodne demokratične družbe. Te temelje pa po stališču US, ki je bilo že sprejeto v zadevi OdlUS VII, 98, spoštuje le ureditev, ki ob izključitvi vsakršnega nasilja in samovolje predstavlja družbeni red pravne države na podlagi samoodločbe ljudstva glede na voljo večine ter svobodo in enakost. K temeljnim načelom takega reda je treba šteti vsaj še naslednje ključne predpostavke: spoštovanje človekovih pravic, določenih v Ustavi, pravico posameznika do življenja, nedotakljivost osebnostnih pravic, suverenost ljudstva, delitev oblasti, odgovornost Vlade in zakonitost delovanja izvršilne oblasti, neodvisnost sodišč, večstrankarski politični sistem in enake možnosti za vse politične stranke s pravico do oblikovanja opozicije in delovanja v njej v skladu z Ustavo ... V državah, v katerih ti pogoji niso bili izpolnjeni, tudi odrešitev od tako strašnega in krivičnega režima, kot je bil nemški nacistični režim med drugo svetovno vojno, sama po sebi ni mogla voditi do resnične osvoboditve. V Sloveniji je bila nova oblast pripravljena uveljavljati svojo oblast tudi z nasiljem, z zlorabami prava v kazenskih postopkih in s sistemskostrukturnim grobim kršenjem človekovih pravic. Zakoni niso bili uporabljeni le z namenom ka-

znovanja kolaboracije, ampak tudi z namenom izločitve razrednega sovražnika, prevzema oblasti in utrditve totalitarnega sistema. Do vzpostavitve svobodne družbene ureditve je v Sloveniji prišlo šele l. 1990 po prvih svobodnih volitvah v večstrankarski parlament.

Stališče US do povojnega komunističnega sodstva je razvidno v OdlUS V, 174, kjer pod 29 ugotavlja, *da novejša pravne in zgodovinske raziskave primarnih virov iz zgodovinskih arhivov izkazujejo, da tedanja sodišča niso bila samostojna, neodvisna in nepristranska oblast. Bila so orodje za izvajanje revolucije, bič v rokah ljudstva, učinkovito sredstvo za uničenje ljudskih škodljivcev, borbeni organ za preganjanje razrednega sovražnika, podrejena upravnemu aparatu in monopolni komunistični partiji, ... orodje v rokah komunistične partije za sistematičen odvzem lastnine v skladu z njenim revolucionarnim programom.*

US je v OdlUS VII, 98, zavzelo pod 7–10 naslednje stališče: *Zaradi bridkih zgodovinskih izkušenj slovenske družbe iz obdobja bivšega komunističnega totalitarnega sistema je v zgodovinsko poslanstvo slovenske ustave vgrajen tudi njen temeljni cilj, preprečiti vsakršen poskus ponovne vzpostavitve totalitarnega sistema. Pravica do svobodnega združevanja sodi v sklop tistih temeljnih ustavnih vrednot, ki jih je treba posebej spoštovati in dosledno zagotavljati njihovo resnično udejanjanje. To je toliko bolj pomembno, ker je komunistični režim po prevzemu oblasti od l. 1945 naprej na ustavni ravni in tudi z zakonsko ureditvijo navidežno zagotavljal svobodo združevanja vključno z ustanavljanjem in delovanjem političnih strank, v resničnem življenju pa so takratne komunistične oblasti delovanje opozicijskih političnih strank na vse možne načine z represivnimi ukrepi popolnoma zatrle in jih dejansko izločile iz političnega življenja. ...*

V OdlUS IV, 54 je US povedalo, da je bil kriterij moralnopolitične neprimernosti v prejšnjem sistemu⁵ opredeljen tako, *da je omogočal privilegiranje ali diskriminacijo glede na svetovno nazorsko oz. politično prepričanje in aktivnost*, in dodalo:

Institut 'družbenopolitične primernosti' je bil v prejšnjem totalitarnem sistemu ključen in nepogrešljiv instrument represije za ohranjanje oblasti monopolne politične partije. Pri postopkih od-

⁵ Zakonski predpisi o moralnopolitični primernosti so bili odpravljeni šele 18. 3. 1990 (Ur. l. RS, 8/90), to je že po razpisu svobodnih večstrankarskih volitev, ki so omogočile inavguracijo demokracije v Sloveniji.

ločanja o dostopnosti do delovnih mest in do javnih položajev so morali kandidati obvezno izkazovati svojo usposobljenost glede na 'družbenopolitične kriterije'.

Prikazana normativna ureditev, ki je 'moralnost spremenila v orodje politike' in 'idealizem izničila na raven institucionalizirane hinavščine' (gl.: Zbigniew Brzezinski, Izven nadzora, Ljubljana, 1995, str. 56.), je pomenila delno direktno, delno zakrito obliko permanentnega ogrožanja človekovih pravic. V nobenem pogledu je ni mogoče enačiti s kriteriji, splošno uveljavljenimi v demokratičnih državah, ki jih morajo izpolnjevati osebe na javnih položajih, ki naj bi jim ljudje zaupali.

Po nizu prikazanih odločitev US je prišlo do zatišja, ker US v naslednjem desetletju ni prejelo podobnih vlog za oceno ustavnosti. Omeniti velja le OdlUS XV, 79 z dne 9. 11. 2006⁶ o izenačitvi pravnega statusa civilnih žrtev vojnega nasilja. US ugotavlja, da ni v skladu z Ustavo izključitev oseb, ki so bile izpostavljene nasilnim dejanjem ali prisilnim ukrepom partizanskih ali drugih oboroženih komunističnih vojnih enot.

Po l. 2000 je prišlo do novih zgodovinskih spoznanj,⁷ l. 2008 je Vlada RS ustanovila Študijski center za narodno spravo, Svet Evrope je l. 2006 sprejel Resolucijo o potrebi po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih režimov,⁸ Evropski parlament je l. 2009 sprejel Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu.⁹

2. Odločitev Ustavnega sodišča o prepovedi ponovnega imenovanja Titove ceste v Ljubljani.

US je 26. 9. 2011¹⁰ soglasno prepovedalo ponovno imenovanja

⁶ OdlUS XV, 79 z dne 9. 11. 2006, Ur. l. RS, 118/06, U-I-266/04 – Elizabeta Dolenc.

⁷ Glej npr. Janvit Golob et al. (ur.), Žrtve vojne in revolucije: zbornik. Državni svet RS. Ljubljana 2005; Dieter Blumenwitz, Okupacija in revolucija v Sloveniji, (1941–1946) Celovec 2005; Mitja Ferenc, Prikrto in očem zakrito: prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne, Celje 2005; Tamara Griesser-Pečar, Razdvojeni narod, Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija. Ljubljana 2007; Peter Jambrek (ed), Crimes committed by totalitarian regimes: reports and proceedings of the 8 April European Public Hearing on Crimes Committed by Totalitarian Regimes. Bruxelles, Ljubljana: Slovenian Presidency of the Council of the European Union, 2008; Crimes of the Communist Regimes; an assessment by historians and legal experts, Praga 2010; Jože Dežman (ur.) Sočutje in resnica; Prispevki k črni knjigi titoizma; Poročilo komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč, Ljubljana 2011, str. 100 in 104.

⁸ Resolucija 1481 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope z dne 25. 1. 2006 o potrebi po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih režimov.

⁹ Evropska zavest in totalitarizem, PE423.032 Resolucija Evropskega parlamenta z dne 2. 4. 2009 o evropski zavesti in totalitarizmu, Ur. l. EU, 2010/C 137 E/05, str. 25.

¹⁰ U-I-109/10 z dne 26. 9. 2011, Ur. l. RS, 78/2011 – Lidija Drobnič.

Titove ceste v Ljubljani. Odločitev je povzročila veliko zanimanje in odzive doma in v tujini. V nadaljevanju prikazujemo nosilne razloge.

7. Človekovo dostojanstvo je tudi v središču ustavnega reda RS. Njegov etični in ustavnopravni pomen izhaja že iz TUL, ki ni samo ustavnopravni temelj slovenske državnosti, temveč so v njej načrtana nekatera načela, ki izražajo temeljno (ustavno)pravno kakovost nove samostojne in neodvisne države. V svoji preambuli je TUL najprej razglasila dejstvo, da SFRJ ni delovala kot pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človekove pravice, nato pa je kot nasprotje temu v III. razdelku poudarila, da bo RS zagotavljala varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na njenem ozemlju, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z Ustavo in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami. Ta nova ustavnopravna kakovost nove države je še bolj jasno izražena v Deklaraciji ob neodvisnosti (Ur. l. RS, 1/91), ki je bila sprejeta hkrati s TUL (25. 6 1991)... S sprejetjem teh osamosvojitvenih dokumentov torej ni prišlo samo do prekinitve državnopravne povezave med RS in SFRJ, temveč je šlo za prelom s temeljnim vrednostnim konceptom ustavne ureditve.

14. O protiustavnosti predpisa ali drugega oblastnega ravnanja, ki ima simbolni pomen, je mogoče govoriti takrat, kadar ta simbol z avtoriteto oblasti izraža vrednote, ki so nezdružljive s temeljnimi ustavnimi vrednotami, kot so človekovo dostojanstvo, svoboda, demokracija in vladavina prava. ... Oblast mora vedno ravnati v javnem interesu, pri tem pa mora spoštovati ustavne omejitve, ki izhajajo iz ustavnih načel ter iz človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ker izražanje vrednot, ki so nasprotne temeljnim ustavnim vrednotam, ne more biti v javnem interesu, presoja ustavnosti oblastnega ravnanja ni podvržena načelu sorazmernosti (t.j. tehtanju med javnim interesom in prizadetimi ustavnimi vrednotami), temveč je takšno ravnanje samo po sebi protiustavno. Z ustavnopravnega vidika je tako povsem nekaj drugega, če določene protiustavne vrednote zagovarja in podpira posameznik v okviru svojega osebnega prepričanja, kot če se s temi vrednotami prek simbolov poistoveti oblast.

15. Simbolna razsežnost Titove ceste je neločljivo povezana s simbolnim pomenom imena Josipa Broza Tita, jugoslovanskega maršala in kasnejšega dosmrtnega predsednika SFRJ. Ime Tito ne

simbolizira zgolj osvoboditve ozemlja današnje države Slovenije izpod fašistične okupacije v drugi svetovni vojni, kot to zatrjuje nasprotna udeleženka, temveč simbolizira tudi povojni totalitarni komunistični režim, ki so ga zaznamovale obsežne in grobe kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zlasti v desetletju neposredno po drugi svetovni vojni. Zgodovinska dejstva, zabeležena v številnih dokumentih, listinah in strokovnih zgodovinskih delih, pričajo tudi o izvensodnih povojnih pobojih, političnih kazenskih procesih, eksekucijah prebežnikov na državni meji ter o zlorabah oblasti za ohranjanje enostrankarskega sistema in preprečevanje demokracije. Dejstvo, da je bil Josip Broz Tito vodja nekdanje države, pomeni, da prav njegovo ime v največji meri simbolizira nekdanji totalitarni režim. Titovega simbolnega pomena ni mogoče razcepiti in upoštevati le pomena ravnanj, ki jih nasprotna udeleženka pripisuje njegovi zgodovinski vlogi in osebnosti. Ponovno uvedbo poimenovanja ceste po Josipu Brozu Titu kot simbolu jugoslovanskega komunističnega režima je mogoče razumeti kot podporo ne le njemu kot zgodovinski osebnosti oziroma njegovim posameznim dejanjem, temveč kot podporo celotnemu zgodovinskemu obdobju njegove vladavine in tej vladavini kot taki. Zato ni pomembno, kaj so mestne oblasti želele doseči z uvedbo Titove ceste oziroma katere cilje so zasledovale, pomembno je, da je izpodbijani Odlok mogoče objektivno razumeti kot priznanje nekdanjemu nedemokratičnemu režimu.

16. Oblastno izražanje priznanja totalitarnim režimom, ki so v 20. stoletju pretresali Evropo in vodili k milijonom žrtvam in sistematičnim kršitvam človekovih pravic, je v nasprotju z zavzemanjem za spoštovanje človekovega dostojanstva, človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter drugih vrednot, ki jih delijo sodobne evropske ustavne demokracije. V preteklih letih so tudi različne evropske institucije sprejele dokumente, ki obsojajo totalitarne režime, kot so nacizem, fašizem in komunizem. ... Žrtvam vseh totalitarizmov morajo oblastni organi na vseh ravneh izkazovati, če že ne aktivnega sočutja, razumevanja in priznanja za njihovo trpljenje, pa vsaj pasivno spoštovanje z opustitvijo ravnanj, ki so nezdružljiva s temeljnimi ustavnimi vrednotami in za katera je mogoče unaprej predvidevati in pričakovati, da bodo povzročila novo prizadetost. Tudi Državni zbor RS je v Deklaraciji o seznanitvi z Resolucijo Evropskega parlamenta o evropski zavesti in totalitarizmu z dne 2. aprila 2009 (Uradni list RS, 84/09) med drugim

zapisal, da s sprejetjem te deklaracije izraža "spoštovanje do vseh žrtev totalitarnih režimov" ter da si bo »prizadeval, da se tragična dejanja in delitve med 2. svetovno vojno in v času enopartijskega socialističnega sistema po njej ter njihove posledice pomnijo kot zgodovinska dejstva, ki naj ne povzročajo novih delitev, nasprotovanj in sovraštev.«

Pod 17. US poudarja, da je nezdružljivost nekdanjega komunističnega režima z evropskimi standardi varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin, katerim je zavezana tudi Republika Slovenija, večkrat ugotovilo tudi samo US. Pri tem, ob sklicevanju na svojo ustavosodno presojo izrecno povzema OdlUS I, 102, U-I-69/92 z dne 10. 12. 1992, OdlUS IV, 20, U-I-158/94 z dne 9. 3. 1995. OdlUS VII, 98, Up-301/96 z dne 15. 1. 1998, OdlUS VII, 176, U-I-248/96 z dne 30. 9. 1998.

Po stališču US pod 18 se je v Sloveniji razvoj demokracije in svobodne družbe, ki temelji na spoštovanju človekovega dostojanstva, začel s prelomom s prejšnjo ureditvijo, pri čemer je ta prelom jasno razviden tudi na ustavnopravni ravni. Zato je oblastno povečevanje komunističnega totalitarnega režima s poimenovanjem ceste po voditelju tega režima protiustavno. Takšno novo poimenovanje v današnjem prostoru in času nima več svojega mesta, ker je v nasprotju z načelom spoštovanja človekovega dostojanstva, ki sodi v samo jedro ustavne ureditve RS ...

Med prvimi odzivi v strokovnem tisku Avbelj¹¹ z natančno analizo sodbe in ločenih mnenj izpostavlja zgodovinski pomen odločitve US. Avtor ugotavlja, da US ni bilo dosledno pri prepovedi podobnih imenovanj oz. simbolov, ki so nastali pred l. 1990. Avtor pravilno ugotavlja, da je US očitno opravilo interpretacijo zgodovine kot eno nujnih premis za izdajo svoje odločbe.¹²

Pavčnik v svoji razpravi¹³ soglaša s tem, da naša Ustava varuje človekovo dostojanstvo.¹⁴ Opozarja pa na to, da človekovo dostojanstvo ni le pravno načelo, ampak tudi pravno pravilo. Temelja tega pravila pa ni mogoče iskati le v 1. členu Ustave, ki ga je pri razlagi uporabilo US, temveč tudi v določbah Ustave o človekovih pravicah. To razmišljanje povečuje pomembnost, težo in relevantnost človekovega dostojanstva kot merila presoje pri (ustavno)so-

¹¹ Matej Avbelj, Zgodovinska odločitve Ustavnega sodišča, Pravna praksa, 30 (2011) 39–40, str. 17–19.

¹² Prav tam, str. 19.

¹³ Marijan Pavčnik, Krhkost človekovega dostojanstva, Pravnik, 66 (128) (2011) 9–10, str. 533–541.

¹⁴ Prav tam, str. 538.

dnem odločanju. Je močan argument v podporo pravilnosti izbire merila presoje, ki ga je v tem primeru uporabilo US.¹⁵

Avtor opozarja na to, da ima odločba tudi več mest, ki imajo politični naboj.¹⁶ Opozarja na mesto, kjer US navaja, da „s sprejetjem osamosvojitvenih dokumentov ni prišlo samo do *prekinitve državnopravne povezave* (ležeči tisk M.P.) SFRJ, temveč je šlo za prelom s temeljnim vrednostnim konceptom ustavne ureditve.“¹⁷ Trditev, da je prišlo do prekinitve državnopravne povezave med RS in SFRJ je po njegovi oceni politična, četudi je izrečena tako, kot bi bila tudi pravna. Pravno pa naj bi bila napačna. Treba je biti pozoren na to, da mesto, na katero opozarja avtor (prekinitve državnopravne povezave), ni nosilni argument za sprejeto odločitev. Kot *obiter dictum* predstavlja le napoved *nosilnega argumenta*: „temveč je šlo za prelom s temeljnim vrednostnim konceptom ustavne ureditve.“ Tega nosilnega argumenta avtor ne problematizira niti kot zmotnega niti kot političnega. Četudi bi bila trditev o prekinitvi državnopravne povezave pravno napačna, odločba zaradi tega ne izgubi ničesar na svoji prepričljivosti. Poleg tega je smiselno opozoriti, da US ne govori popolni prekinitvi. Znano je namreč, da je med raznimi oblikami državnih tvorb v njihovem zgodovinskem sosledju prisotna določena pravna kontinuiteta (npr. pri prevzemanju dolgov ali veljavnosti mednarodnih pogodb), čeprav gre lahko za zelo različne državne oblike ali njihove politične ureditve.

Nadalje avtor očita odločbi, da je uporabila ime kot simbol, ne da bi ga povezala s konkretnimi ravnanji konkretne osebe, ki bi bila lahko podlaga za to, da je prizadeto človekovo dostojanstvo drugih, če bi se ulica poimenovala po tej osebi.¹⁸ Iz tega lahko povzamemo, da se avtorju ne bi zdelo sporno, če bi US za utemeljitev izbranega merila presoje – človekovega dostojanstva – opravilo vrednostno presojo ravnanj zgodovinske osebe. Sam se do ravnanj te osebe ne opredeli. Na tem mestu velja opozoriti na novejša dognanja, ki vzpostavljajo vzročno povezavo te osebe do storjenih zločinov. Tako Jamnik¹⁹ predstavlja novejša odkritja

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam .

¹⁷ Prav tam, str. 539.

¹⁸ Prav tam, str. 540

¹⁹ Pavel Jamnik: »Sprava«, o kakršni govorimo že dvajset let, ni mogoča?, v: Jože Dežman (ur.) Sočutje in resnica; Prispevki k črni knjigi titoizma; Poročilo komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč, Ljubljana 2011, str. 100 in 104.

o odločujoči vlogi Josipa Broza Tita pri povojnih zločinih zoper človečnost v Sloveniji.

Na spornost simbolov, ki so v nasprotju z javnim redom ali moralnimi načeli katerekoli od držav članic EU opozarja sodba Sodišča EU T-232-10 z dne 20. 9. 2011.²⁰ Sodba prepoveduje registracijo blagovne znamke s simboli nekdanjega sovjetskega grba kot »simboli despotizma.«

Končno in ne nazadnje velja poudariti izjemni zdravorazumski in moralno etični pomen odločitve US za normalizacijo duševne higiene v Sloveniji. O hudem umanjkanju normalnosti v tem pogledu pretresljivo opozarja Trontelj v govoru na slovesnosti ob vseevropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov 24. 8. 2011 v Ptujju.²¹

3. Sklepno. Pomen razmejitve svobodne demokratične družbe, temelječe na človekovem dostojanstvu od totalitarnega sistema

Pri sklepni oceni ustavne presoje U-I-109/10 z dne 26. 9. 2011 o prepovedi simbolov totalitarnega režima je gotovo najprej vredno omeniti opredelitev človekovega dostojanstva in umestitev tega ustavnega načela v 1. člen Ustave. Zelo je pomembno tudi to, da je US sledilo svoji presoji iz 90-ih let, jo ponovno afirmiralo in na njej zgradilo svojo odločitev. Ta je s tem pridobila tudi svojo neovrgljivo trajno veljavo. Glede na specifične razmere v slovenskem življenjskem in kulturno-civilizacijskem okolju vsebuje odločitev US pomembne, morda celo odločujoče etične standarde za zdravilno mentalno higieno v najširšem družbenem. Odločitev US ima tudi velike mednarodne razsežnosti, ne samo na območju nekdanje Jugoslavije, ampak tudi širše,²² in bo še pridobivala na pomenu.

V ustavnopravnem kontekstu ima odločitev še nek specifičen, toda izjemno velik vpliv. Na pomen opredelitev US do nekdanjega komunističnega totalitarnega sistema v obdobju titoizma in iz teh opredelitev izvirajočih ustavnih načel in pravil kot izhodišča in neusahljivega vira za doktrino nespremenljivega jedra slovenske

²⁰ Sodba Sodišča EU v zadevi T-232-10 z dne 20. 9. 2011.

²¹ Jože Trontelj: V iskanju izgubljenega sočutja, Dignitas, Revija za človekove pravice, 51–52, Ljubljana, december 2011, str. 45–51, str. 9 in nasl.

²² Glej npr. intervju, ki ga je imel veleposlanik ZDA v Sloveniji Joseph A. Mussomeli, v katerem odločbo US označuje za zgodovinsko in občudovanja vredno. Reporter, 4 (10. 10. 2011) 41, str. 30–31.

ustavne identitete opozarja Jambrek v komentarju 3. člena Ustave RS.²³ Primerjalno z doktrino, ki jo je ob ustavni presoji skladnosti primarnega prava EU z nacionalno ustavo razvilo nemško Zvezno Ustavno sodišče v primerih Solange I, II in III, je za črto ločnico mogoče v slovenskem ustavnopravnem okviru postaviti prav to. V hipotetičnem primeru, da bi v sekundarno, v skrajnem primeru celo v primarno pravo EU zašla normativna ureditev, ki ne bi spoštovala človekovega dostojanstva in bi zabrisala razliko med totalitarnim sistemom in svobodno demokratično družbo, bi Ustavno sodišče RS ob morebitni ustavni presoji moglo ugotoviti neskladnost tako sekundarnega, kakor tudi celo primarnega prava EU z nacionalno Ustavo RS. Ker pa je izhodišče tako sekundarnega kot primarnega prava EU grajeno na enakih vrednostnih ustavnopravnih temeljih, bi bila taka odločitev US tudi v interesu EU.

²³ Peter Jambrek, v: Lovro Šturm (ur.), Komentar ustave Republike Slovenije; Dopolnitev-A, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana 2011, str. 49–58.